

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Bo 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

Today's Seeds for Tomorrow

By Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi

The tension must have been unbearable! After many long years of slavery and suffering, the moment of freedom was now at hand. Tomorrow the Jewish nation would leave Egypt behind forever.

Tonight, however, the Jews would still have to be patient. A ritual was to be carefully performed on the very eve of the Exodus itself, the ritual of the Pesach sacrifice. Step by step, each Jewish family, in the privacy of its own home, was to follow the detailed instructions given by Hashem to Moshe and by Moshe to the nation. No mistake was to be made, no detail omitted.

Imagine for a moment the myriad of emotions that must have been present within each household during that first observance of the Pesach ritual. Imagine the tension, the impatience, and the anxiety that must have accompanied the preparations for the Exodus. Who knows how many Jews may well have asked in their hearts. "Why now? Why must we perform this ritual now, just as we are preparing to leave this land? Let the Exodus occur; let us leave, and we will offer our sacrifices to Hashem."

As if to capture the very tension of the moment, we find an unusual detail built into the Pesach sacrifice itself. "And thus ye shall eat it," Hashem instructs, "with your loins girded, your shoes on your feet, and your staff in your hand, and ye shall eat it in haste...". This Pesach detail, ritualizing the contrast between haste and patience, was designed, apparently, to further stress the incongruity of the situation. The question is reemphasized. What place did the detailed Pesach sacrifice have on the eve of the Exodus?

The rabbis provide a clue for us in a short, enigmatic explanation of the above-mentioned detail concerning the Pesach sacrifice. The Mechilta explains that the sacrifice was to be eaten in the "stance of a traveler" to teach us that travelers should always be prepared and ready to move onward. This challenge becomes at once more difficult and important when we live in a comfortable diaspora.

The Jew must always see himself as a traveler – participating in the ongoing historical journey of his nation. He must always be able to see beyond the confines of his present needs and situation as he prepares himself for the next step onward.

The Pesach sacrifice reminds us that the seeds of "tomorrow's" challenges are already discernible in the circumstances of "today." We must predict those challenges with accuracy as we strive to move past "what is" to "what can be."

What Came First – The Seder or the Exodus?

By: Rabbi Mordechai Gershon

As the Jewish nation prepared for their salvation from centuries of Egyptian bondage and oppression, Hashem prepared Moshe to lead the people to their freedom by instructing him to teach them about several commandments. These mitzvot revolve around the observance of the seder night and the holiday of Pesach, which commemorate the exodus from Egypt on the anniversary of our liberation from the Egyptians.

In one of the more well-known verses of this account which describes the mitzvah to retell the story of leaving Egypt, Hashem commands us: “And you should tell the story to your children on (the anniversary of) that day saying – because of *this* did Hashem do for me when I left Egypt.” (Shemot 13:8) This verse raises two questions. Let us first analyze the initial question. What is the meaning of the pronoun “this?” To what is “this” referring? The text indicates that the pronoun “this” describes the objects that are at the center of the seder night during which we fulfill the mitzvah of retelling the story to our children. These objects are the Korban Pesach (Passover sacrifice), the matzah, and the maror (bitter herbs), all of which are eaten during the seder meal. Apparently then, this verse should be understood as saying “because of these mitzvot (to eat the Korban Pesach, matzah, and maror) did Hashem perform the miracle for us that led to our being saved from Egypt.”

This raises our second question. Shouldn't the Torah tell us that we are commanded to eat the Korban Pesach, matzah, and maror in the context of a seder where the story of our salvation is told in order to celebrate our freedom? Yet, the text indicates the opposite. It sounds like we merited our freedom because of these mitzvot. We should fulfill “this” (these mitzvot) *because we were saved!* This verse indicates that *we were saved because of these mitzvot!* *The matzah is not a symbol of our freedom, but the cause of our freedom.*

The answer to this question is found in a seemingly simple comment of Rashi. Rashi tells us that we were in reality saved because of these mitzvot. Although one would think that these mitzvot were given to us in order to commemorate our salvation from Egypt, we were saved because of our future ability to keep the commandments, which could only occur if we were free. This idea contains a very deep lesson. The entire point of being saved from our Egyptian bondage and oppression was not simply to be free people. The entire point of being saved and, in fact, the reason for existence, was so that we would have the ability to draw close to G-d through being G-d's agents to perfect a broken and imperfect world by way of the Torah and its mitzvot. Our reality must enable us to accomplish that goal. Indeed, the Torah is being quite literal when it says “because of this did Hashem do for me when I left Egypt.” All of the miracles surrounding our redemption from Egypt were intended to enable us to fulfill our cosmic mission that can only be accomplished through learning the Torah and completing the mitzvot.

Halacha Corner

Last week we began to discuss the laws of muktzeh. These laws revolve around certain objects that may not be moved on Shabbat. The reasons for this enactment were explained in our last issue. We will now further explore this halachic topic.

If a muktzeh object was intentionally placed on another object (such as a candelabra on a table), the object upon which the muktzeh rests is considered to be a support for the muktzeh and may also not be moved. This concept is referred to as “basis” (pronounced “ba-cause”). If the muktzeh was placed on an object unintentionally or even intentionally placed before Shabbat, but one forgot to remove it before Shabbat, the object upon which the

muktzeh rests is not considered to be a basis. Furthermore, if there is another object of greater value than the muktzeh, the object that supports both it and the muktzeh does not become a basis and may be moved.

When necessary to move such an object, one may shake off the muktzeh. This is called "ni'ur." If this is impractical and one must move the object upon which the muktzeh rests, it is permissible to indirectly move the object through tiltul min hatzad (using a non-muktzeh object to move it) or tiltul kil'achar yad (moving it with one's body in an unusual manner). To illustrate: If one accidentally left money in his jacket pocket (and forgot to check his pockets before Shabbat), he can do ni'ur and shake the money out of his pocket even though the money is muktzeh. The jacket did not become a basis because the money was not intended to be left in it for the duration of Shabbat. Therefore, if one would like to wear his jacket on Shabbat he would be able to shake the money out and then wear his jacket. It is always a good idea, however, to check one's clothing for muktzeh items before Shabbat begins.

מאורות הפרשה (רפאל בן ארוי'ה)

"כַּחֲצֵת הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרִים" (י"א ד')

כותב רש"י (שם): "רבותינו (ברכות ד') דרשוהו כמו בחצי הלילה (שמות יב כט) ואמרו, שאמר משה כַּחצוֹת (ולא בַּחצוֹת), דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחוריו, ולא אמר בחצות, שמא יטעו אצטגניני פרעה, ויאמרו משה בדאי הוא: מובא בשם הג"ר יוסף דוב סולוביצקי זצ"ל: עמוקה היא תהום הכפירה ועצום הוא כוחה של רשעה. שעת מכת בכורות היתה אותה שעה. לא היה בית אשר אין שם שם מת. וכנאמר: "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא היתה וכמוהו לא תוסיף". בשעה קשה כזאת, עוד היו רשעים שהתבוננו על שעוניהם לראות האם אמנם השעה שעת חצות, או שמא רגע ושנים קודם לכן... על זה אמרו חז"ל (עירובין י"ט): "רשעים אפילו על פתחה של גיהנום אינם חוזרים בתשובה".

"וַיִּרְדּוּ כָל עַבְדֵיךָ אֵלֶיךָ אֱלֹהֵי" (י"א ח')

מובא בשם האריז"ל שפרעה פגם באותיות מ"י של השם אלקים בסוד "מִי ד' אשר אשמע בקולו" ואחר כך פגם באותיות מ"ה של אלקים באומרו "מֶה זאת עשינו" עד כאן לשונו.

נמצא שבתחלה כאשר פגם באותיות מ"י, נשאר אותיות "אל"ה" וכאשר פגם באותיות מ"ה, נשאר אותיות "אל"י". וזה שנאמר (שם): "וירדו כל עבדיך אל"ה אל"י", רוצה לומר, שצריך אתה לתקן מה שפגמת בשם אלקים. לכן כאשר נטבע בים כתוב "וישובו המי"ם" רוצה לומר מ"י (של שם אלקים) ו-מ"ה (של אלקים) לאיתנם הראשון, וזה המי"ם! מ"ה מ"י. והוא פלא! (ר' שמשון אסטרופוליא).

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים וְרֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה" (י"ב ב')

מבאר הספורנו (שם): "החדש הזה לכם ראש חדשים. מכאן ואילך יהיו החדשים שלכם, לעשות בהם כרצונכם, אבל בימי השעבוד לא היו ימיכם שלכם, אבל היו לעבודת אחרים ורצונם, לפיכך ראשון הוא לכם לחדשי השנה. כי בו התחיל מציאותכם הבחירי".

הספורנו לא מתייחס לנושא הסמכות לקביעת הלוח העברי כסמכות משפטית אלא לגורלו של העם היוצא ממצרים כביטוי ברור של יציאה מעבודת לחירות, ממעבר של אין ליש שליטה על הזמן, שמציאות העבד הוא שאין זמנו בידו ואין הוא חפשי בבחירת מעשיו. מכאן והילך בני חורין הם בני ישראל קיימים ומתקיימים ברצונם הם.

הספורנו משתמש במילה "בחירי" ולמדתי פעם שמושג זה היה שגור בימי הביניים וכוונתו משורש 'בחירה' שעתה תהיו במציאות שאתם בוחרים בעצמכם את אופן חייכם ופה מתחילה עצמאותכם.

"לֵיל שְׁמֹרִים הוּא לַד' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַד' שְׁמֹרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרוֹתָם" (י"ב מ"ב)

יש לדרוש מדוע כתוב פעם "ליל שמורים" ופעם "לילה" שמורים".

אמרו חז"ל (שמות רבה) שבחצי הראשון של הלילה נגאלו יוצאי מצרים והחצי השני שמור לגאולה העתידה. ומבאר הזוהר הקדוש שחצי הראשון של הלילה נקרא "ליל" והחצי השני נקרא "לילה". וזהו "ליל שמורים הוא לַד' להוציאם מארץ מצרים" ואחר כך "הלילה הזה לַד' שמורים לכל בני ישראל לדורותם".

"וַיִּדְּ נָתַן אֶת חַן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" (י"ב ל"ו)

אומר הרשב"ם (שם): "נתן את חן העם - לתת להם במתנה, כדכתיב בפרשת שמות "ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים", "וישאלום" - מצרים לישראל. ישראל היו השואלים ומצרים המשאלים, השלימו שאילתם ומתנה היתה". ועוד כתב לעיל (ג' כ"ב): "ושאלה אשה משכנתה - במתנה גמורה וחלוטה וגו'". כאן פירוש הרשב"ם מותר ספק נוכח הפשט ויכול להיות למצרים מקום תביעה להחזרת הרכוש המושאל.

לעומתו הספורנו מפרש (שם): "ונצלתם את מצרים. אף על פי שתקבלו הכל מהם דרך השאלה, ותהיו חייבים להחזיר, הנה תקנו אחר כך את הכל בדין, ברדפם אחריכם להלחם בכם ולשלול את שללכם. כי אמנם כאשר מתו באותה המלחמה, כי ה' נלחם, היה בדין מדה כנגד מדה כל שלל הרודפים לנרדפים, כמנהג בכל מלחמה" עכ"ל, כלומר במקור היתה השאלה ולא מתנה אך עקב המלחמה נחשב לבעלות שלל.

מהגמרא משתמע שאמנם נלקחו האוצרות בהשאלה ולא במתנה אך מישבת את הסתירה בתביעה נגדית לתביעת מצרים בדרך זו (סנהדרין דף צ"א ע"א): "פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו: הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום - תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו. - אמר גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני - אמרו להם: הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם: תורת משה רבינו נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהן. אמר להן: מהיכן אתם מביאין ראייה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה. שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה - תנו לנו שכר עבודה של שלשים ריבוא, ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. אמר להן אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לו תשובה! - אמרו לו: תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה" עכ"ל.

"וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יַדְּךָ וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ וְגו'" (י"ג ט')

"וְהָיָה לְאוֹת עַל יַדְּכָה וּלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחַזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ ד' מִמִּצְרַיִם" (י"ג ט"ז)

אומר רש"י (י"ג ט'): "והיה לך לאות - יציאת מצרים תהיה לך לאות, על ידך ולזכרון בין עיניך - שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע, על ידך - יד שמאל". ומוסיף ומפרש רש"י (י"ג ט"ז) ולטוטפות בין עיניך - תפלין. ואמרו חז"ל (מנחות ל"ז) ידכה - יד כהה, להורות שהנחת תפלין ביד שמאל.

מקשה האור החיים ושואל מדוע לא בחר ה' ביד ימין לעשות בו המצוה כי הרי ימין הוא המשובח, ומאיר בתשובתו (שם): "ורבותינו אמרו (שם) להיותו מכוון כנגד הלב שבצד שמאל, ודבריהם אמת, אלא שנראה לי לתת טוב טעם כי הכתוב עצמו נתן טעם הדבר במה שכתב כי בחוזק יד, כי יש לך לדעת כי האדון ברוך הוא יש במדותיו ב' בחינות, הא' תקרא יד הגדולה, והא' תקרא יד החזקה, היד הגדולה היא צד החסד והטוב, והיד החזקה היא הגבורה המשלמת לעושה רעה כרעתו, והנה בהוצאת ישראל ממצרים נטה ה' יד החזקה והכה שונאיו עשר מכות, אשר לזה גמר אומר האדון שתהיה הנחת תפלין בכתובת זכרון ביד כהה שלנו שהיא דוגמת יד החזקה המוציאה אותנו ממצרים, וזה שאמר הכתוב כאן כי בחוזק יד וכוון. והגם שמצינו שאמר בהרבה פעמים יד הגדולה זו הסכמת מדת הרחמים למדת הדין אבל עיקר המשפט יד החזקה יתכנה" עכ"ל.

ושמעתי עוד פירוש שהלב שכנגדו מכוונים תפלין של יד הוא מושבת הדחפים והרגשות והראש מוקד המחשבה. כך הקשירה והכריכה של שני המקומות ברצועות המצווה מהווה קבלה לשעבוד שני הכוחות לעבודת שמים וקיום מצות.

יש לציין שהמילה "תפלין" אינה מופיעה בתורה או בני"ך כלל. המצוה אף היא אינה מפורשת בתורה שבכתב פרטיה ודקדוקיה האיך לקיימה אלא חז"ל הקדושים מצאו רמזים בתורה להסמך קבלתם ממש בסיני אופן קיומה.

"וְהָיָה כִּי יִבְאֵר ד' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וּלְאַבְתָּיךָ וַיִּתְּנָה לְךָ" (י"ג י"א)

רש"י כותב: "ונתנה לך - תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושת אבות" וכן אומר רש"י בענין התורה (י"ט א') על פי דברי חז"ל (שבת פ"ו): "בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי בַּיּוֹם הַזֶּה - בראש חודש. לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו".

אומר על כך ה"דעת תורה" (להרה"ג ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל, משגיח ישיבת מיר): "נפלאים הדברים מאד, אבל מה זה ולמה זה כל ענין של כחדשים אצל ארץ ישראל? לומדים תמיד הענין של "כל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים" שהוא רק מנקודת החביבות, שדברי תורה יהיו עליך כל כך חביבים כדברים חדשים ולא כדברים ישנים, אבל רש"י הלא מוסיף כאן "שלא יהיו בעיניך כירושת אבות", הנה כי כן בארץ ישראל, וכן בתורה, הכוונה היא להודיע ולידע כי אין התורה ירושת אבות, כל יום ויום היא קבלה חדשה, היום הוא שמקבלה מהר סיני, האומנם כי משה הוא שהורידה את התורה לארץ, לולי משה בחירו שעלה למרום ושבה שבי, לא היה לנו כלל יד ורגל לתורה, אבל בגלל משה ניתנה גם לנו, בגלל משה זכינו כי יכול נוכל גם אנחנו לקחת אותה, אבל קבלה חדשה היא לכל ישראל וישראל, ולכל יום יום ולכל עסק ועסק בתורה, צריך אתה תמיד לעמוד תחת הר סיני ולזכות בתורה".

אך עדיין יש להבין את ענין החידוש בכל יום של השייכות על ארץ ישראל שלא תהיה כירושת אבות. וממשיך לבאר ה"דעת תורה": "וכן הוא ענין ארץ ישראל ומעלתה כי גדולה היא, "ונתנה לך" כתיב, אינה כלל ירושת אבות, ודאי כי לולא האבות הקדושים לא היינו זוכים בארץ ישראל, מוחזקת היא לנו מאבותינו הקדושים, כי יכול נוכל לקחת אותה, אבל ללקיחה אנו צריכים, אנחנו הצריכים לזכות בארץ ישראל, כל אחד מישראל צריך לזכות לארץ ישראל, זהו אשר דרשו במכילתא אמרו כאשר נשבע לך דהיינו אשר נאמר (לעיל ו' ה'): "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי", שבועה מיוחדת לך, ולמה היה צריך הקב"ה לתת לנו שבועה מיוחדת, הלא כבר נשבע לאבותינו? אלא שכשם שהיה צריך לישבע לאבותינו כי ארץ ישראל נתונה וקיימת להם, כן נשבע במיוחד לכלל ישראל על ארץ ישראל, נתונה היא להם במיוחד, לא כסתם ירושה בעלמא, כל אחד מישראל היושב בארץ לזכות הארץ הוא צריך, אל תבא בארץ כאיש הבא ב"ארץ אבות", [אלא] לנתנה חדשה אתה נצרך, וכמו שהאבות הקדושים לא בנקל זכו לארץ, כן אתה לא בנקל תקנה אותה, הרבה מעשים וזכותים צריכים לזכות בחלקה, והדברים מבחילים ונפלאים עכ"ל.

הפטרות בא (ירמיהו מ"ו י"ג - כ"ח)

פרשת בא ממשיכה בתיאור הכנעתו של פרעה לרצון השם. יותר מאשר סיפור התהליך שהביא ליציאת מצרים, קביעת לוח העברי, חג הפסח במצרים, הפרשה מהווה בסיס והתחלה לקבלת עול תורה ומצות, ובא נקבע פסח לדורות ומצות תפלין. בכך אין הפרשה זכר לעבר בלבד אל אף ההתחלה לעבודת ד' להווה יום ביומו. ישועת ד' וקיום ההבטחה לאבות הם מקור בטחון לעמו לעתיד לבא.

ההפטרות, מעין הפרשה, מביאה בנבואה את מפלת מצרים בידי נבוכדנצר מלך בבל על פי רצון ד'. אומר הנביא (מ"ו י"ד - ט"ז): "הִגִּידוּ בְּמִצְרַיִם וְהִשְׁמִיעוּ בְּמִגְדוֹל וְהִשְׁמִיעוּ בְּנֹף וּבְתַחֲפֻנְחָס אֲמָרוּ הַתִּנְצֵב וְהַכֹּן לְךָ כִּי אֶכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ, מִדּוּעַ נִסְחַף אֲבִירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יִקְוֶה הַדָּפוּ, הַרְבֵּה כּוֹשֵׁל גַּם נָפַל אִישׁ אֶל רַעְהוּ וּגְוִי".

גם כאן מגלים מצרים חסר אוניס באין מנוס מכוחה של בבל ביד ד' (שם כ"ה - כ"ו): "אָמַר ד' צְבָקוֹת אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פּוֹקֵד אֶל אָמוֹן מִנָּא וְעַל פְּרַעֲה וְעַל מִצְרַיִם וְעַל אֱלֹהֵיהֶּ וְעַל מַלְאֲכֵיהֶּ וְעַל פְּרַעֲה וְעַל הַבְּטָחִים בּוֹ, וַנִּתְתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבְיַד עַבְדּוֹ וּגְוִי".

ואותו בטחון ששואבים בני ישראל בראותם נפלאות במצרים מבטיח הנביא שד' עומד לצידם לעד וישועת ד' תעמוד להם בעת צרה גם לעתיד. כדברו (שם כ"ז - כ"ח): "וְאַתָּה אֵל תִּירָא עַבְדֵי יַעֲקֹב וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשְׁעָד מִרְחוֹק וְאֵת זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שְׂבָיִם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁנָן וְאִין מִחְרִיד, אַתָּה אֵל תִּירָא עַבְדֵי יַעֲקֹב נְאֻם יְקֹנֵק כִּי אַתָּה אֲנִי כִּי אַעֲשֶׂה כָּל־הַבְּרָכָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחִיתִּיךָ שָׁמָּה וְגו'".

חובה על ישראל לעבוד את ד', אומר הנביא, ובכך תלויה גאולתו השלימה כי אף למרות השמירה המתמדת מכליה עדיין חייב בן ישראל לתת הדין. כדבריו (שם כ"ח): "וְאַתָּה לֹא אַעֲשֶׂה כָּל־הַיִּסְרָתִיךָ לְמִשְׁפַּט וְנִקְּהָ לֹא אֲנַקְּדֶךָ".

DEDICATION

לרפואה שלמה:

חיה שרה בת יטע
(CAROL STORCH SCHWARTZBERG)
יעקב יחזקאל חי הכהן בן סומבול
האלוף (מיל.) יאנוש בן גל
האלוף (מיל.) מאיר דגן
הגב' רחל דיין

לעילוי נישמת:

מנחם מנדל בן יואל דוד לבית באלק ז"ל

For dedications please email asaftamir@verizon.net one week in advance

בענין מעלת השתיקה

תניא בפרק שירה (ראה אודות ברייתא זו לקמן): ”כלבים מה הם אומרים, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו”. המפרשים מסבירים שלכל דבר בבריאה ואף לבעלי חיים יש מלאך בשמים שאומרת שירה לדי' בכל יום וכל אחד מהמלאכים אומרים שירה לפי תכונת אותו בעל חי, ונראה הדבר מוזר איך יתכן שכלבים המתוארים לשלילה בכמה פסוקים בתנ”ך ובחז”ל שזוכים ואומרים שירה? קושיא זו כבר מקשה אחד מהתנאים המובא בילקוט שמעוני כדלהלן.

כתב בילקוט שמעוני (רמז קפ”ז): ”ר' ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא התענה פ”ה תעניות, אמר כלבים שכתוב בהם (ישעיה נ”ו י”א): ”והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה” יזכו לומר שירה! ענה לו מלאך מן השמים ואמר לו ישעיה, עד מתי אתה מתענה על זה הדבר גזירה היא מלפני הקב”ה מיום שגלה סודו לחבוק הנביא לא גילה דבר זה לשום בריה בעולם, אלא בשביל שאתה תלמידו של חכם גדול שלחוני מן השמים לזקק אליך להגיד לך במה זכו הכלבים לומר שירה, לפי שכתוב בהם (י”א ז'): ”ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו”, ולא עוד אלא שזכו שיעבדו עורות מצואתם וכותבים בהם תפילין ומזוזות וס”ת, ולענין שאלה ששאלת חזור לאחוריד כמו שכתוב (משלי כ”א כ”ג): ”שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו” עכ”ל.

בספר מתוק האור מקשה איזה ”סוד” טמון בשירת הכלבים שכדי להשיגו התענה ר' ישעיה פ”ה תעניות? והביא שהרה”ג ר' ראובן קרלנשטיין שליט”א (משגיח בישיבה בארץ ישראל) מתרץ בהקדמה אחת - שר' ישעיה תמה: הצפרדעים נכנסו להתנורים במסירת נפש והיו מוכנים למות ועשה הקב”ה נס להם שלא מתו וזה היה שכרם, לא שכר נצחי. לעומתם, הכלבים ששתקו בעת מכת בכורות ולא צעקו כדרכם קיבלו שכר מופלג לנצח לכל הדורות לעצמם ולכל בניהם עד משיח שזכו שיאמרו שירה, ועוד זכו שיעבדו קלפים לספרי תורה תפילין ומזוזות מצואתם, ולא עוד אלא שזכו שמשליכים להם בשר טריפה כדכתיב להלן (שמות כ”ב ל') ”ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו”.

ואמר ר' ראובן קרלנשטיין דרואין אנו מכאן: קל יותר ליכנס חי באש לישרף מאשר לשתוק.

ונראה, שהטעם שהכלבים אומרים דוקא פסוק זה ”בואו נשתחוה וגו' לפני ד' עושנו” שכיון דבאמת תכונת הכלבים (מידתם) להיות עזי נפש וטורפים וצועקים וחושבים שכל דבר בעולם שלהם. התיקון שלהם הוא להכניע עצמם, ואימתי נכנעו? במכת בכורות - שאז היתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים, וזה היה מקום להם לצעוק עם כל הצועקים, ויותר מזה הדעת זקנים מבעלי התוספות (י”א ח') כותב: ”ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו'. והיינו הנס דאף על גב דאמרינן (ב”ק דף ס' ע”ב) ”כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר”. ואם כן דין היה לצעק בשעת מכת בכורות אפילו הכי ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו” רואים אנו כי מפני כבוד ד' שלא יחשבו שהמלאך המות הורג הבכורים, ולא יד אלוקים, לכן לא צעקו, ועל זה קיבלו שכר גדול, שאומרים לכולנו גם אתם ”בואו” ונשתחוה, כולנו נכניע עצמינו לד'. הכלבים היו צריכים להיתגבר על מדה הטבעה בהם עמוקות שדרכם לצעוק ולהיות בגדר עובר על מידות שהוא דבר קשה מאד לבני אדם (ואפילו מקבלים ע”כ שכר עתק) וכל שכן לבעל חי.

גם מהגמרא במס' זבחים (דף קט”ו ע”ב) יכולים אנו ללמוד גודל מעלת השתיקה, וז”ל הגמרא שם: ”כיון שמתו בני אהרן [כשהקריבו קטורת זרה במשכן], אמר [משה לאהרן]: אהרן אחי, לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא, כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן, שתק וקבל שכר, שנאמר (שמיני י' ג'): וידום אהרן. וכן בדוד הוא אומר (תהלים ל”ז ז'): דום לה' והתחולל לו, אף על פי שמפיל לך חללים חללים את שתוק. וכן בשלמה הוא אומר (קהלת ג' ז'): עת לחשות וגו', פעמים ששותק ומקבל שכר על השתיקה”, רש”י בפי' שמיני (שם) כתב שהשכר שקיבל אהרן היה שהקב”ה דיבר לאהרן ואמר לו פרשת שתוי יין, דהיינו ההלכות דמי ששתה יין אסור ליכנס לבית המקדש וגם אסור לפסוק הלכות.

נמצאנו למדים, שיש דברים ומצבים שיפה להם שתיקה. והדבר קשה וצריך אדם לעזור כוחות גדולים לענות בשתיקה במיוחד שהנטיה הטבעית היא להשיב מיד בקול, ולפרוע כל שטר טענה ומענה המופנה כלפיו בו בזמן.

והנה מהגמרא במס' פסחים (דף קי”ח ע”א) אנו רואים החסרון של מי שאינו שומר פיו, שהגמרא שם אומרת: ”ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע וכו' - ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר (משפטים כ”ב ל'): ”לכלב תשליכון אותו” וכתוב בתריה (כ”ג א'): ”לא תשא שמע שוא”, וקרי ביה לא תשיא, פירוש - לא תקבל שמועות שוא”, המהרש”א במס' מכות (דף כ”ג ע”א) מבאר: ”[חז”ל אמרו שם במס' פסחים] שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, [וכאן

דכתיב]: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", שאפילו כלב הזה שאינו בן דעת לא יחרץ לשונו, וזה האיש החורץ לשונו לדבר בחברו ישראל, וגם המקבל ממנו, על כן ראוי במדתו להשליכו לכלבים הללו", פירוש: חז"ל למדו מהסמיכות בפרשת משפטים, דאחר המצוה להשליך בשר טריפה לכלב כשכר על ששמר פיו, כתבה התורה את האיסור לדבר או לקבל לשון הרע, ללמדינו דמי שאינו שומר פיו שלא למד מהכלב ראוי הוא להיות מאכל לכלב, מדה כנגד מדה.

פרק שירה נדפס בכמה סידורים (למשל בסידור היעב"ץ) וכן נדפס בסוף ספר "בית אלקים" להמב"ט, הוא ברייתא שכתוב בה פסוקים מתנ"ך שהבעלי חיים וברואי עולם שרים, מתחלת בשירת השמים והארץ ומסתיימת בשירת הכלבים.

הרמב"ן ורבינו בחיי והאלישיך והרבה ראשונים ואחרונים מביאים חלקים מפרק שירה. בריש פרק שירה כתוב: "כל העוסק בפרק שירה בעולם הזה זוכה ללמוד ותלמודו מתקיים בידו, וניצול מיצר הרע ומפגע רע ומחיבוט הקבר ומדינה של גיהנום, וזוכה לימות המשיח ולחיי העולם הבא". תניא רבי אליעזר אומר "כל האומר פרק שירה בעולם הזה זוכה ואומרו לעולם הבא וכו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר כל העוסק בפרק שירה זה בכל יום אני מעיד עליו שהוא בן עולם הבא וניצול מפגע רע ומיצר הרע ומשטן ומכל מיני משחית ומזיקין וכו'" עכ"ל.

האליה רבה (ראה אודותיו להלן) (סימן א' אות י"ד) כותב: "כתב מהר"ם טראני (ראה אודותיו להלן) בסוף ספר בית אלקים (שם כתב ביאור ארוך לברייתא דפרק שירה), קרוב הדבר להאמין שדוד המלך ע"ה חיבר פרק שירה ברוח הקודש שניתוסף בו כשסיים ספר תהילים. ויש בו יותר מעלה מספר תהילים, שהעיד בו רבי אליעזר מה שלא העיד על ספר תהילים, ושנה "כל העוסק" ולא "כל האומר", כי ענין העוסק הוא לדעת ענייני הדברים ובכוונתם לתועלת לקבל מוסר מן השירות האלו אשר היו מיוחסות לאותם שהם למטה כמה מדריגות ממדריגות האדם למען נחכים באחריתנו לעשות חוקי רצונו, עד כאן דבריו בקצרה.

האליה רבה, רב אליהו שפירא נולד בפראג (1660 למספרם) והיה תלמיד המגן אברהם. הוא כתב ספרו כפירוש על ספר הלבוש (מחברו ר' מרדכי יפה). הוא מגדולי הפוסקים. וכל הפוסקים כמו הפרי מגדים והמשנה ברורה מביאין דבריו.

המב"ט הוא ר"ת משה בן יוסף טראני נולד בסאלאנוקי (1500 למספרם) ולמד בטורקיה והיגר לצפת ולמד תחת המהר"י ברב (ראה אודותיו להלן), ונעשה דיין בבית דינו של ר' יוסף קארו הבית יוסף. אחר שמת הבית יוסף הושיבו את המב"ט לרבה של צפת.

המהר"י ברב, ר' יעקב ברב נולד (1474 למספרם) בטולידו שבספרד, ב1492 גורש משם עם כל היהודים וגלה לפעז שבמורוקו, מינהו לרב העיר אף שהיה רק בן י"ח שנה, ואחר כך היגר לצפת ומתלמידיו היו ר' יוסף קארו הבית יוסף, והמב"ט, ונפטר 1547 למספרם ונקבר בצפת.

(רב נתן הירשבערג, רב דבית המדרש זכרון משה, ליקוואוד, מחבר ספר "קול רנה" על התורה)